

Právna úprava abortu a neonaticídia v socialistickom trestnom práve

Legislation of Abortion and Neonaticide in Socialist Criminal Law

Eva Repková

Abstract: *The socialist law brought into the abortion law in the Czechoslovakia undoubtedly a revolutionary change. Under the influence of the socialist legal system, almost invariable conservative approach of the criminal law in relation to the abortion operating on the Slovak territory from the earliest ages, has been gradually transforming and reached a status in which Slovakia became one of the countries with the most liberal regulation of the abortion law in the world. Given the fact that the development of the abortion legislation in the R.S.F.S.R., since the decriminalization of abortion by decree in 1920, has not been developing continuously, this study partially focuses also on the development of the socialist legal position on the abortion. Since the adoption of the Law No. 86/1950 Coll. (the Penal Code, sections 227 – 229), the approach to the crimes of abortion and neonaticide (killing of newborn by its mother), as typologically female crimes, has gradually been moderated and punishment for such crimes became less severe. At the same time, abortion terminology has been modified and there were changes in the approach to offenders. Moreover, more indications for legal abortion have been allowed. All of the above was supposed to adapt the criminal law on abortions to a new liberal legal regulation.*

Key Words: *Socialist Criminal Law; Penal Code No. 86/1950 Coll.; Penal Code No. 140/1961 Coll.; Abortion; Expulsion of Fetus; Neonaticide; Killing of Newborn by Its Mother; Legalization; Decriminalization; Indication; U.S.S.R.; R.S.F.S.R. (Russian Soviet Federative Socialist Republic); Czechoslovakia.*

Abstrakt: *Socialistické právo prinieslo do právnej úpravy abortov v Československu nepochybne revolučnú zmenu. Takmer nemenný konzervatívny prístup trestného práva k otázke abortov od najstarších čias na území Slovenska sa pod vplyvom socialistického právneho poriadku transformoval do stavu, kedy bolo Slovensko zaradené medzi krajiny s najliberálnejšou právnou úpravou interrupcií na svete. Keďže vývoj právnej úpravy umelých*

potratov v RSFSR od počiatku ich dekriminalizácie prostredníctvom dekrétu z roku 1920 neprebíhal kontinuálnym vývojom, v štúdií sa budeme parciálne venovať aj samotnému vývoju prístupu socialistickej právnej doktríny k umelým potratom. V rámci trestnoprávnej úpravy abortu a neonaticídie (vraždy novonarodeného dieťaťa matkou) dochádzalo od prijatia Trestného zákona č. 86/1950 Zb. k postupnému zmiernovaniu sankcií za tieto typicky ženské delikty. Zároveň došlo k terminologickým zmenám tejto trestnej činnosti, k modifikáciám v páchatel'stve, i k rozšíreniu indikácií legálneho abortu, ktoré mali prispôsobiť trestnú úpravu abortov plánovanej liberálnej interrupčnej úprave.

Kľúčové slová: Socialistické trestné právo; Trestný zákon č. 86/1950 Zb.; Trestný zákon č. 140/1961 Zb.; abort; vyhnanie plodu; neonaticídium; vražda novonarodeného dieťaťa matkou; legalizácia; dekriminalizácia; indikácia; ZSSR; RSFSR (Ruská sovietska federatívna socialistická republika); Československo.

Východiská zavedenia liberálnej socialistickej právnej úpravy abortov

V období druhej svetovej vojny, ktoré pre dejiny Slovákov fakticky znamenalo vznik prvej Slovenskej republiky, bol na našom území obnovený stav, kedy v súlade s oficiálnou katolíckou doktrínou zákonodarca akcentoval potrebu právnej ochrany mravných i kresťanských zásad v spoločnosti i v rodinnom živote. Obdobie Slovenskej republiky v súlade s Ústavou Slovenskej republiky (zákon č. 185/1939 Sl.z. Ústavný zákon o ústave Slovenskej republiky)¹ preto so sebou prinieslo aj novú trestnoprávnú úpravu osobitnej ochrany plodu, a to konkrétne v zákone č. 66/1941 Sl.z.

¹ „Manželstvo, rodina a materstvo sú pod zvýšenou ochranou právneho poriadku.“ § 86. Zákon č. 185/1939 Sl.z. Ústavný zákon o ústave Slovenskej republiky. „Základným prvkom spoločnosti a štátu je kresťanská rodina. Rodina je najdôležitejšia fyziologická, hospodárska a mravná jednotka. Členovia kresťanskej rodiny sú spojení neporušiteľnými božiami zákonmi. Zdravá kresťanská rodina je pevným fundamentom štátu. Preto Ústava Slovenskej republiky vyslovuje ako hlavnú zásadu nášho štátneho života zvýšenú ochranu nad slovenskou rodinou a materstvom. Slovenská vláda, postupne splňujúc úlohy jej zverené Ústavou, chce návrhom zákona o ochrane plodu dosiahnuť ozdravenie slovenskej rodiny a chce dosiahnuť zvýšenie populácie slovenského ľudu.“ TVRDÝ, V. *Tesnopisecká zpráva o 60. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave: Zpráva ústavno-právneho a sociálneho a zdravotného výboru o vládnom návrhu zákona o ochrane plodu, jeho vzniku a o zmene §§ 285, 286 trestného zákona a §§ 423 až 427 vojenského trestného zákona [1941-03-29]* [online]. 1941 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/060schuz/s060001.htm>.

o ochrane plodu, ktorý reálne sprísnil trestnosť zločinu vyhnania plodu, a tiež zaviedol trestnosť výroby, dovozu, predaja a rozširovania antikoncepčných prostriedkov.² Tieto konzervatívne právne normy reflektovali snahu o zabránenie rozširovania liberálnych komunistických návrhov trestného zákona v právnej úprave umelých potratov, postupne sa objavujúcich po vzniku prvej ČSR (1921, 1926, 1937). Hneď v úvode rozoberania matérie Trestného zákona z roku 1950 chceme poukázať na fakt, že o vplyve kresťanských morálnych zásad na právnu úpravu umelých potratov v období socializmu nemožno vôbec hovoriť, keďže cirkev nemala na právny poriadok ani hodnotový systém vtedajšieho práva žiaden dosah. Tento fakt zapríčinil silne negatívny a represívny prístup socialistickej garnitúry ku katolíckej cirkvi.³ Československá právna úprava potratov sa v socialistickej ére vyvíja oddelene a sekularizovane, nehľadiac na pôvodne kresťanskú hodnotovú orientáciu našej spoločnosti.

Trestný zákon z roku 1950 je vôbec prvým konkrétnym právnym vyjadrením socialistickeho prístupu k legislatívnej úprave potratov na našom území. Aj keď umelé potraty do tohto obdobia neboli liberalizované, hlavnými propagátormi liberálnej pro-potratovej úpravy v Československu boli vždy práve predstavitelia komunistickej strany. Z tohto dôvodu poukazujeme aj na vývoj právnej úpravy umelých potratov v RSFSR (Ruská sovietska federatívna socialistická republika 1917 – 1936), ktorý predchádzal nášmu zákonu a z veľkej časti ovplyvnil aj novovzniknuté liberálne interrupčné zákony. Takisto hlasy po liberalizácii potratov silneli a slabli priamo úmerne s vývojom právnej úpravy v RSFSR, o čom svedčí aj argumentácia komunistických poslancov pri rokovaní o legalizácii umelých potratov ešte v roku 1930.⁴ Vývoj interrupčnej úpravy

² Pozri TAKÁČ, M. a P. ZÁTURECKÝ. *Československé trestné hmotné právo platné na Slovensku*. 1. vyd. Bratislava: Právnická jednota, 1948. 552 s. Pozri aj KÜHN, Z. *Ochrana ľudského plodu v trestním právu*. 1. vyd. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1998, s. 16. ISBN 80-238-3605-6.

³ Predstavitelia štátnej moci v ČSR pokladali už na prelome rokov 1952 – 1953 problematiku cirkví z mocensko-politického hľadiska v podstate za vyriešenú a boli presvedčení, že nebezpečenstvo pre režim z tejto strany nehrozí. Všetky cirkvi, vrátane rímskokatolíckej, boli ochromené a zdecimované, podriadené štátnej moci, zbavené školstva, tlače a obmedzené vo vykonávaní náboženských obradov. Rozhodujúcou orientáciou štátnej moci sa stal boj s náboženskými prežitkami, t.j. zápas o veriacich, hoci mocenský a administratívny tlak na cirkvi vôbec neprestával. Pozri PEŠEK, J. Štát a rímskokatolícka cirkev na Slovensku v období prvej krízy totalitného režimu (1953 – 1957). *Historický časopis*. 1999, roč. 47, č. 1, s. 70. ISSN 0018-2575.

⁴ „Trestný čin vyhnania plodu odstránil doposiaľ len jediný štát, sovietske Rusko. Tam má žena robotníka možnosť, aby si dala chirurgickou cestou v sanatóriu odstrániť plod od-

v sovietskom Rusku však nenaznačoval takú spokojnosť ruskej vlády s liberálnou úpravou potratov z roku 1920, akú hlásali naši socialistickí poslanci pri snahe o presadenie zrušenia trestnej úpravy vyhnania plodu a o prijatie interrupčného zákona. Na tento nesúlad požiadaviek socialistických poslancov s existujúcou právnou úpravou potratov v RSFSR poukazoval už v roku 1937 poslanec Josef Karas (Čs. str. lidová): „*Prezali sme tento vynález a zaviedli ho do svojho práva od bolševického Ruska. V Rusku už dávno opustili túto metódu, ale u nás trvá doposiaľ.*“⁵

V novembri 1920 RSFSR teda ako prvá krajina na svete nariadením ľudového komisariátu zdravotníctva a ľudového komisariátu spravodlivosti RSFSR legalizovala arteficiálne potraty.⁶ Toto rozhodnutie bolo založené na predpoklade, že posilnenie socialistického systému, zlepšenie životnej úrovne, socialistická kultúrna revolúcia a protipotratová kam-

bornou rukou, takže neutrpi žiadnu škodu. A v žiadnej zemi ženských ochorení neubúda tak, ako práve v sovietskom Rusku, čo dokazujú štatistiky. Ale u nás ženských ochorení pribúda, práve kvôli zmienenému trestnému činu, keďže ženy musia chodiť k pôrodným babám, lebo nemôžu platiť lekára, a tak sú vystavené vnútorným ochoreniam. Preto žiadame odstránenie paragrafu o vyhnaní plodu, aj keby sa tým znížil počet pôrodov.“ PILZ, J. [KŠČ]. *Stenoprotokol ze schůze č. 28* [1930-04-03] [online]. 1930 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=41260>. „Uvediem konkrétne prípady, kedy ženy – matky privedli sa do hrobu práve následkom paragrafu o vyhnaní plodu. Napríklad žena baníka, ktorá si dala spraviť potrat osemnásťkrát, zomrela na následky neodborného zákroku. Ďalej, tuberkulóza žena baníka si dala spraviť potrat jedenásťkrát a zomrela na otravu krvi a ochrnutie nervov. Preto my stavíme pred proletárske ženy heslo: „Preč s potratovým paragrafom, preč s týmto zločinným paragrafom, ktorý núti proletársku ženu, aby rodila nových otrokovi!“ Že tento zákrok, ktorý je urobený lekármi-odborníkmi, nie je škodlivý, to ukazuje najlepšie prax sovietskeho Ruska, jediného štátu na svete, ktorý dal ženám úplnú voľnosť rozhodovať v otázke vyhnania plodu. Výsledok tohto nariadenia v sovietskom Rusku je ten, že v kapitalistických štátoch rok čo rok pôrodov ubúda, kdežto v sovietskom Rusku nielenže pôrodov neubúda, ale aj prírastok pôrodov je v posledných rokoch 3 mil. ročne.“ HODINOVÁ, A. [KŠČ]. *Stenoprotokol ze schůze č. 45* [1930-05-02] [online]. 1930 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/045schuz/s045005.htm>.

⁵ KARAS, J. [ČSSL]. *Stenoprotokol ze schůze č. 62* [1937-03-03] [online]. 1937 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=46497>.

⁶ Porovnaj SOLOMON, S. G. The Demographic Argument in Soviet Debates over the Legalization of Abortion in 1920's. *Cahiers du monde russe et soviétique*. 1992, vol. 33, no. 1, s. 59-60. ISSN 0008-0160. Medzi zdravotné indikácie potratu patrili: zdravotné dôvody na strane ženy, eugenické dôvody (potenciálne ťažké dedičné choroby). Ak bol potrat vykonaný v prvých 6 mesiacoch tehotenstva, keď plod ešte nebol schopný samostatného života, ide o zničenie plodu podľa čl. 140 TZ, ak po tomto čase, zločin bol kvalifikovaný ako vražda v zmysle čl. 136 TZ. NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 56.

paň bude postupne viesť k zníženiu počtu umelých potratov, aj napriek ich legalizácii. Zároveň malo ísť o zakotvenie elementárneho práva obyvateľiek socialistického Ruska.⁷ Umelý potrat mal byť vykonávaný bezplatne v sovietskych nemocniciach, kde mala byť podľa nariadenia zaručená jeho maximálna „neškodnosť“. Nikto iný okrem lekára nebol oprávnený potrat vykonať, pričom pôrodná asistentka alebo babica, odsúdená za vykonanie trestného činu nedovoleného potratu, mala byť zbavená práva vykonávať zdravotnícku prax. Lekár, ktorý uskutočnil umelý potrat súkromne zo ziskuchtivosti, mal byť tiež trestne zodpovedný. V trestnom práve RSFSR sa prerušenie tehotenstva delilo na dve etapy – do šiestich mesiacov od počatia a na štádium po šiestich mesiacoch, kedy sa predpokladalo, že plod je schopný samostatne prežiť mimo tela matky. V prvom prípade by išlo pri usmrtení plodu o umelý potrat, v druhom prípade by sa čin posudzoval už ako vražda,⁸ a to aj napriek tomu, že plod ešte nebol narodený. Uvedená dištinkcia poukazovala na skutočnosť, že potrat životaschopného plodu nie je morálne ospravedlniteľným činom, keďže dieťa už nie je do takej miery závislé od tela matky ako dieťa pred týmto obdobím (životaschopný plod bol v tomto zmysle považovaný za samostatnú bytosť, aj keď reálne nedošlo k jeho oddeleniu od tela matky), a preto ho nemožno považovať za objekt, o ktorého živote môže matka rozhodovať. Príčiny vedúce vládnu garnitúru RSFSR k legalizácii umelých potratov sú pomerne jednoducho vysvetliteľné. Bezpochyby tu nešlo len o snahu o ochranu žien pred nelegálnymi aborčnými zákrokmi, ako argumentoval zákonodarca. Primárnym bol pravdepodobne záujem marxistickej a ateistickej ideológie zahrnúť do trhu práce všetkých, ktorí boli schopní pracovať.⁹ V súvislosti s rozvojom socialistického zriadenia mali ženy účasť na produktivite práce, na sociálnom a politickom živote, s čím významne súviselo aj právo žien na potrat. Neobmedzenosť abortov iba uľahčovala rýchly progres k tomuto cieľu, keďže milióny žien sa tým podarilo začleniť do práce na plný úväzok. Potraty, ktoré sa však začali masovo vykonávať, spôsobili rýchle zníženie demografickej krivky, čo viedlo Stalina najskôr k sprísneniu právnej úpravy potratov v roku 1935, kedy sa za in-

⁷ SAKEVICH, V. I. a B. P. DENISOV. *Birth Control in Russia: Overcoming the State System Resistance*. 1st ed. Moscow: National Research University, Higher School of Economics, 2014, s. 6. Working Paper, no. WP BRP 42/SOC/2014.

⁸ NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 55.

⁹ FLOOD, P. J. *Life after Communism: Democracy and Abortion in Eastern Europe and Russia*. In: J. W. KOTERSKI, ed. *Life and Learning X*. 1st ed. Washington, D.C.: Georgetown University, University Faculty for Life, 2002, s. 179. ISSN 1097-0878.

dikáciu prerušenia tehotenstva uznávali len zdravotné dôvody.¹⁰ Porušenie úpravy sa trestalo veľmi mierne – verejným pokarhaním a pri recidíve pokutou 300 rubľov.¹¹ Neskôr Stalin vydal nariadenie Ústredného výkonného výboru a Rady ľudových komisárov z 27. júna 1936 „O zákaze potratov, o zvýšení materiálnej pomoci matkám, o zavedení štátnej podpory mnohohodným rodinám, o rozšírení siete pôrodníc, detských jasí a materských škôl, o sprísnení trestov za neplatenie alimentov a o niektorých zmenách v rozvodovom zákonodarstve“,¹² čím sa presadil v ZSSR úplný zákaz potratov, ktorý trval až do 23. 11. 1955, kedy bolo umelé prerušenie tehotenstva opätovne povolené. Zákonodarcu k tomu viedla snaha o zabránenie ilegálnym potratom, ktoré v období zákazu umelých potratov nezaniikli, a podľa odhadov došlo k ich zvýšeniu. Po prijatí liberálnej úpravy v roku 1955 došlo k následnému markantnému zvýšeniu abortov v ZSSR. V rozmedzí rokov 1958 – 1959 pripadali na jednu ženu v reprodukčnom veku až štyri umelé potraty,¹³ z čoho usudzujeme, že liberalizácia normatívnej úpravy v ZSSR nevedla k želaným výsledkom.

Slová Viktorjovej z roku 1952 demonštrujú absolútnu rozpoltenosť, dokonca až schizofrenickosť postoja socialistickej právnej vedy k otázke umelých potratov: „*Násilné, resp. umelé prerušenie tehotenstva, navádzza-*

¹⁰ NIKŠOVÁ uvádza, že dôvodom reštrikcie umelých potratov bol, naopak, rast hmotnej a kultúrnej úrovne, ako aj snaha posilniť rodinu a ochraňovať zdravie žien. NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 55.

¹¹ ŠTASTNÁ, V. [KŠČ]. *Stenoprotokol ze schůze č. 23: Společná zpráva výboru zdravotného a výboru ústavnoprávneho k vládnemu návrhu zákona o umelom prerušení tehotenstva (tlač 203)* [1957-12-19] [online]. 1957 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=53176>.

¹² VIKTORYOVÁ, N. *Sovietske rodinné právo a starostlivosť sovietskeho štátu o matku, dieťa a rodinu. Právny obzor*. 1952, roč. 35, č. 1, s. 140. ISSN 0032-6984. Pre porovnanie uvádzame vysvetlenie príčin zákazu potratov slovami socialistickej právnej vedy v tomto období: „*Rast hmotnej a kultúrnej úrovne, ako aj snaha posilniť rodinu a ochraňovať zdravie žien mali potom neskôr vplyv na zmenu zákonnej úpravy v ZSSR tak, že v zákone z 27. 06. 1936 bolo umelé prerušenie tehotenstva upravené článkom 140 zákona RSFSR*.“ Pozri tiež NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 20.

¹³ MEISEL, J. H. a E. S. KOZERA, eds. *Materials for the Study of the Soviet System: State and Party Constitutions, Laws, Decrees, Decisions and Official Statements of the Leaders in Translation*. 2nd rev. and enl. ed. Ann Arbor, MI: G. Wahr, 1953. 613 s. Pozri tiež SAKEVICH, V. I. a B. P. DENISOV. *Birth Control in Russia: Overcoming the State System Resistance*. 1st ed. Moscow: National Research University, Higher School of Economics, 2014, s. 13. Working Paper, no. WP BRP 42/SOC/2014.

*nie k nemu a jeho ekonomické korene boli ako sociálne zlo v Sovietskom zväze zničené a so zničením buržoázneho poriadku sa prísne trestá.*¹⁴

Trestný zákon č. 86/1950 Zb.

Na Slovensku bola matéria umelých potratov poslednýkrát riešená len na trestnoprávnej úrovni prostredníctvom trestného zákona č. 86/1950 Zb. s účinnosťou od 1. augusta 1950. Tento zákon zrušil vo svojich záverečných ustanoveniach (konkrétne v § 311) dovtedy platné trestné zákony. Došlo k derogácii pre nás relevantného zák. čl. V/1878 „Trestný zákonník o zločinoch a prečinoch“ a Zákona č. 66/1941 Sl.z. o ochrane plodu, jeho vzniku a zmene §§ 285 a 286 trestného zákona (zák. čl. V/1878). Zásadnou zmenou nového zákona bolo „inovované“ materiálne chápanie trestného činu. Už nebolo postačujúcim naplnenie len formálnych znakov skutkovej podstaty niektorého z trestných činov, ale muselo ísť zároveň o čin nebezpečný pre spoločnosť (toto chápanie bolo príznačné pre všetky delikty pred zavedením trestných zákonov v 19. a 20. storočí, tzn. delikt ako hriechne konanie; konanie nebezpečné pre spoločnosť).¹⁵ Neexistencia podmienky nebezpečenstva konania pre spoločnosť znamenala, že skutková podstata trestného činu nebola daná, a preto bol sudca povinný vyniesť oslobodzujúci rozsudok, keďže takéto konanie nemohlo byť trestným činom.¹⁶ Usmrtenie ľudského plodu však naďalej ostalo konaním nebezpečným pre spoločnosť z dôvodu, že okrem individuálneho objektu trestného činu (konkrétny vznikajúci život) sa naň vzťahoval aj všeobecný objekt, t.j. záujem pracujúceho ľudu na populácii. Z uvedeného dôvodu mal byť čin trestný aj v prípade, ak páchatelia spáchali čin pod mylnou domnienkou, že žena je tehotná. Potenciálna škodlivosť činu pre spoločnosť mala mať teda väčšiu váhu ako skutočnosť, či došlo ku konkrétnemu poškodeniu individuálneho objektu.¹⁷ Skutok mal byť trestný aj v prípade nedostatku objektu trestného činu usmrtenia ľudského plo-

¹⁴ VIKTORYOVÁ, N. Sovietske rodinné právo a starostlivosť sovietskeho štátu o matku, dieťa a rodinu. *Právny obzor*. 1952, roč. 35, č. 1, s. 121. ISSN 0032-6984.

¹⁵ VOJÁČEK, L., J. KOLÁRIK a T. GÁBRIŠ. *Československé právne dejiny (1918 – 1992): Text a pramene*. 1. vyd. Bratislava; Žilina: Paneurópska škola práva; Eurokódex, 2011, s. 184. ISBN 978-80-89447-42-8. Pozri tiež CÍSAŘOVÁ, D. Trestní právo a trestní řízení na území nynější České republiky v letech 1945 – 1989. In: L. SOUKUP, ed. *Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945 – 1990*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002, s. 212. ISBN 80-246-0217-2.

¹⁶ POLÁČEK, F. Objektívna stránka skutkovej podstaty trestného činu. *Právnické štúdie*. 1955, roč. 3, s. 167. ISSN 0551-9039.

¹⁷ Stačilo, že sa mylne pokúsili zaútočiť na verejný záujem štátu na populácii. POLÁČEK, F. K otázke tzv. nespôsobilého pokusu. *Právny obzor*. 1956, roč. 39, s. 53. ISSN 0032-6984.

du (žena nebola tehotná, keď sa páchatel' pokúsil usmrtiť jej plod). Pri neexistencii takéhoto objektu trestného činu (plodu) sa sudca mal zamerať len na subjektívnu stránku trestného činu – zavinenie.¹⁸ Preto aj pri nespôsobilom pokuse o trestný čin tu bol úmysel usmrtiť plod, čo bolo dostatočným základom pre konštatovanie škodlivosti činu pre spoločnosť, za čo mal páchatel' znášať sankčný následok (pozn. autora: pokus na nespôsobilom predmete útoku môže byť z identických dôvodov trestným aj podľa súčasnej teórie trestného práva).

Ustanovenia nového trestného zákona, zaradené v šiestej hlave, konkrétne §§ 217 a 218, obsahovali skutkové podstaty vraždy novonarodeného dieťaťa matkou a usmrtenie ľudského plodu. Vražda novonarodeného dieťaťa matkou už nezohľadňovala skutočnosť, či dieťa bolo zrodené mimo manželstva, ako to riešil predchádzajúci Csemegiho trestný zákonník. Sociálne pomery novovznikajúceho socialistického zriadenia predpokladali kvalitnú životnú úroveň pre všetkých, bez ohľadu na ich status, čo bolo základnou myšlienkou všetkých socialistických zákonníkov. Trestom za vraždu novorodenca matkou bolo odňatie slobody na päť až desať rokov.¹⁹ Z tohto obdobia pochádza aj významný rozsudok, na základe ktorého by aj pri vopred naplánovanom čine vraždy svojho novonarodeného dieťaťa čin matky spadal pod ustanovenie § 217 TZ.²⁰ Skutok nemohol byť posudzovaný podľa ustanovenia o úkladnej vražde, aj napriek existencii vopred uváženej pohnútky.

Zákon zmenil názov trestného činu abortu z pôvodného *vyhnanie plodu* na *trestný čin usmrtenia ľudského plodu*. Uvedené spojenie však v tomto zákone nebolo konzistentným, vzhľadom k tomu, že všetky ostatné trestné činy smerujúce úmyselne proti životu iného v zmysle zákona z roku 1950 (vražda, vražda novonarodeného dieťaťa matkou) na

¹⁸ Pozri tiež HATALA, V. Pokus a skutková podstata trestného činu. *Právnické štúdie*. 1957, roč. 5, s. 514. ISSN 0551-9039.

¹⁹ Nový Trestný zákon vo všeobecnom ustanovení § 21 písm. b) kvalifikoval za poľahčujúcu okolnosť, že trestný čin bol spáchaný v silnom rozrušení. Osobitne sa tak uznávalo rozrušenie matky spôsobené pôrodom, ako mimoriadny duševný stav, za dôvod miernejšej trestnosti v § 217 TZ. o vražde novonarodeného dieťaťa matkou, na rozdiel od vraždy za iných okolností (porovnaj § 284 TZ z roku 1878). Pozri UDVARDY, L. Zavinenie v novom Trestnom zákone. *Právny obzor*. 1951, roč. 34, č. 1, s. 342. ISSN 0032-6984.

²⁰ Porovnaj „Skutočnosť, že tehotná žena prijala už pred pôrodom úmysel zbaviť sa vraždou svojho novonarodeného dieťaťa, ktoré potom pri pôrode alebo hneď po ňom úmyselne alebo v rozrušení spôsobenom pôrodom, usmrtí, nevylučuje, aby bol čin posudzovaný ako trestný čin vraždy novonarodeného dieťaťa matkou podľa § 217 zákona č. 86/1950 Sb.“ *Rozhodnutie Krajského súdu v Brne sp. zn. R 89/1953-I*. [1953-03-03].

vyjadrenie subjektívnej stránky trestného činu (zavinenia) používali spojenie „kto úmyselne usmrťí...“. Hoci to isté spojenie bolo použité aj pri trestnom čine abortu, tento trestný čin nebol označený ako *vražda ľudského plodu*, aj keď jednoznačne išlo o úmyselné usmrtenie, ako pri ostatných zločinoch proti životu. Konzistentnejším by preto bolo označenie trestného činu namiesto „usmrtenie ľudského plodu“ práve „vražda ľudského plodu“. Používanie nekonzistentnej terminológie možno vysvetliť práve snahou zákonodarcu terminologicky naznačiť nerovnocennosť nenarodeného života so životom už narodeným.

Podstatnou zmenou v prípade usmrtenia ľudského plodu bolo zmiernenie sankcie pre tehotnú ženu, ktorá svoje nenarodené dieťa úmyselne usmrtila alebo o to iného požiadala, či mu to dovolila, a to konkrétne trestom odňatia slobody najviac na jeden rok,²¹ čím sledujeme príklon k zmierňovaniu trestného postihovania samotnej matky. Iná osoba, ktorá potrat vykonala so súhlasom tehotnej ženy, bola potrestaná odňatím slobody na jeden až päť rokov. Medzi kvalifikované skutkové podstaty zločinu usmrtenia ľudského plodu patrili ublíženie na zdraví alebo spôsobenie smrti tehotnej žene a motív ziskuchtivosti. Usmrtenie cudzieho plodu (bez súhlasu tehotnej ženy) bolo zakotvené v ustanovení § 220 ako ublíženie na zdraví, za ktoré hrozil trest odňatia slobody na tri až desať rokov. Rovnaký čin spáchaný tehotnou ženou z nedbanlivosti nebol trestným, ak však išlo o tretiu osobu, táto bola potrestaná podľa ustanovenia § 222, teda za ublíženie na zdraví z nedbanlivosti na trest odňatia slobody od troch mesiacov do dvoch rokov.

Vítazstvo liberálneho smeru v právnej úprave abortov predstavuje nepochybne *ustanovenie § 218 ods. 4, ktoré pojednávalo o oprávnení lekára so súhlasom tehotnej ženy v zdravotnom ústave umelo prerušiť jej tehotenstvo zo zdravotných a eugenických dôvodov.*²² Aj napriek existencii určitých možností uskutočnenia umelého potratu už v predchádzajúcom období, tieto sa vyskytovali len na úrovni súdnych rozsudkov.²³ Osnovy trestného zákona, vzniknuté za prvej ČSR, boli tiež len akýmsi prvotným liberálnym historickým impulzom. Až ustanovenie § 218 ods. 4 prinieslo po prvýkrát v histórii na území Slovenska legalizáciu umelých potratov

²¹ Obdobná sankcia za porušenie podmienok umelého ukončenia tehotenstva je zakotvená aj v modernom rakúskom a nemeckom trestnom zákone.

²² Zákon č. 86/1950 Sb. Trestný zákon. In: *Sbírka zákonů republiky Československé*. 1950, časťka 39.

²³ KÜHN, Z. *Ochrana lidského plodu v trestním právu*. 1. vyd. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1998, s. 16. ISBN 80-238-3605-6.

za splnenia príslušných zákonných podmienok. Možno ho preto označiť za *počiatok novodobej interrupčnej právnej úpravy*. Pre samotný aborčný zákrok sa vyžadovalo, aby iný úradne poverený lekár ako ten, ktorý mal aborčný zákrok vykonať, potvrdil, že donosenie plodu alebo pôrod by vážne ohrozili život tehotnej ženy, alebo jej zapríčinili trvalú poruchu zdravia, prípadne, že niektorý z jej rodičov trpí ťažkou dedičnou chorobou. Zákon č. 86/1950 Zb. Trestný zákon ustanovením, ktorým umožnil lekárovi z eugenických a zdravotných dôvodov ukončiť tehotenstvo ženy, vlastne zakotvil okolnosť vylučujúcu protiprávnosť, a to konkrétne výkon práv a povinností, ktoré vyplývali zo všeobecne záväzného právneho predpisu. Úprava socialistického trestného zákona najskôr, nekriticky zhodnotiac svoj potenciál, nerátala s možnosťou abortu zo sociálnych dôvodov. Komunistickí poslanci totiž v súlade so socialistickou utopistickou ideológiou predpokladali skorý prudký rast životnej úrovne po roku 1948, na platforme ktorej ženy nebudú mať dôvod žiadať o potrat pre sociálne či ekonomické problémy.²⁴ Nepoučiac sa z predchádzajúceho vývoja v RSFSR väčšina krajín sovietskeho bloku viac či menej kopirovala právnu úpravu umelých potratov platnú v sovietskom Rusku (Poľsko, Maďarsko, Bulharsko, atď.).²⁵

Aborčné indikácie (zdravotné a eugenické) v zmysle ustanovenia § 218 ods. 4 však mohli ešte rozšíriť ustanovenia o krajnej núdzi.²⁶ Socialistický zákonodarca sa s problematikou krajnej núdze vyrovnal diskutabilným spôsobom (§ 9 TZ). Táto už nemala vychádzať zo zásady proportionality, ale zo zásady rovnocennosti života všetkých ľudí (bez ohľadu na ich schopnosti, silu, zdravie, vek a podobne). Pri konaní v krajnej núdzi z dôvodu zásady rovnocennosti nebolo možné obetovať cudzí život na záchranu vlastného, pretože to nebolo v súlade so „všeobecnou morálkou socialistickej spoločnosti“. Vyvstal tu však problém, ako kvalifikovať práve ustanovenie § 218 ods. 4, povoľujúce umelý potrat zo zdravotných a eugenických dôvodov, na základe ktorého sa matka a jej nenarodené dieťa dostali na úroveň spoločnej krajnej núdze. Podľa slov zákonodarcu ustanovenie povoľujúce abort nebolo možné považovať za výnim-

²⁴ Pozri aj JERIE, J. a L. HNÁTEK. *Boj proti potratům a antikoncepcie*. 1. vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1955, s. 4.

²⁵ ŠTASTNÁ, V. [KSC]. *Stenoprotokol ze schůze č. 23: Společná zpráva výboru zdravotného a výboru ústavně-právneho k vládnemu návrhu zákona o umelom prerušení tehotenstva (tlač 203) [1957-12-19]* [online]. 1957 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=53176>.

²⁶ NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušení tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 84.

ku zo zásady rovnocennosti, ale podľa vtedajšej právnej vedy sa mala jedine na tento konkrétny prípad aplikovať zásada proporcionality, keďže hodnotu života matky nebolo možné zrovnoprávniť s hodnotu života nenarodeného plodu. Ak by zákonodarca povolil potraty len zo zdravotných dôvodov, aplikácia akéhosi „osobitného prípadu s použitím proporcionality“ by bola argumentačne akceptovateľná. Pri aborte z dôvodu možného zdravotného postihnutia plodu (zákonná eugenická indikácia) však nedochádzalo ku kolízii dvoch „takmer“ rovnocenných hodnôt – života matky a života dieťaťa. Išlo o prípad, kedy stáli vedľa seba hodnota života ľudského plodu a hodnota záujmu spoločnosti na zdravej populácii, kde sa nám pri použití krajnej núdze privilegovanie celospoločenskej hodnoty oproti životu jednotlivca javí ako neadekvátne. Pre indikácie umelého potratu sa nevyžadovalo, aby nebezpečenstvo hrozilo bezprostredne, stačilo, že hrozilo v budúcnosti. Ako odôvodnenie Luby uvádza: „Je samozrejmé, že to, čo je už dané, musí sa chrániť v prípade kolízie na ujmu toho, čo len vzniká a o čom nie je isté ani či len vznikne.“²⁷ Uvedená argumentácia sa celkom zhoduje s moderným pro-potratovým právnym prístupom, ktorý životom nazýva až to, čo „je už dané“, čím chce vlastne naznačiť, že život je daný až momentom jeho narodenia. Faktom však ostáva, že otázka vzniku života sa u mnohých názorových skupín podstatne líši, a preto nemožno s jednoznačnosťou, s akou sa vyjadril k tejto problematike autor myšlienky, tvrdiť, že celé tehotenstvo možno považovať za „vznik života“. Samotný pojem „vznik“ predstavuje začiatok existencie, určitý bod, ktorý je nutné stanoviť konkrétnym momentom, v opačnom prípade je nutné použiť pojem „vývoj“. Povedať však, že vývoj človeka končí napríklad jeho narodením, by bolo obdobne neprimeranou a neudržateľnou úvahou, keďže určitá forma vývoja je typická pre každé štádium života človeka. Daný argument, z ktorého má jasne vyplývať vyššia hodnota života matky pred životom nenarodeného dieťaťa, z týchto dôvodov pôsobí značne účelovo a rozporuplne. Táto, povedzme filozofická či etická otázka by sa dala vyriešiť aj celkom odlišným spôsobom. Život, ak by sa na tom spoločnosť zhodla, by mohol byť daný napríklad v okamihu počatia, v okamihu schopnosti plodu prežiť aj mimo tela matky, či v niektorom okamihu po jeho narodení/v detstve – teda po ukončení jeho závislosti od starostlivosti jeho matky. Dôkazom nejednotného pohľadu na otázku vzniku života je aj rôznorodosť stanovenia časovej hranice, do ktorej žena môže zákonne podstúpiť umelý potrat, v práv-

²⁷ LUBY, Š. Spôsobenie škody v krajnej núdzi. *Právnické štúdie*. 1954, roč. 2, s. 110. ISSN 0551-9039.

nych úpravách umelých potratov i v náboženských prístupoch k abortom po celom svete (desať týždňov, dvanásť týždňov, šesťnásť týždňov, do narodenia a podobne).

Právna úprava umelých potratov podľa trestného zákona z roku 1950 sa nevžila celkom do spoločenského používania, a preto potraty dovolené na základe tohto zákona boli skôr výnimočným javom.²⁸ Dôvodom mala byť neinformovanosť o obsahu tohto zákona, keďže vykonávacie nariadenie bolo dôverné, čím sa podmienky výkonu tohto ustanovenia javili mnohým lekárom ako nejasné.²⁹

Zároveň po Stalinovej smrti došlo v roku 1955 výnosom prezídia Najvyššieho Sovietsu z 23. 11. 1955 v ZSSR k zmene právnej úpravy umelých potratov zavedením opätovného práva žien rozhodnúť o svojom tehotenstve zo všetkých pôvodne stanovených interrupčných indikácií do dvanástich týždňov od počatia. Časová limitácia dvanástich týždňov sa nevzťahovala na prípady ohrozenia života alebo zdravia tehotnej ženy a slobodné rozhodovanie tehotných žien o živote svojho nenarodeného dieťaťa bolo obmedzené len možnosťou interrupčných komisií potrat nepovolit'.³⁰ V trestnom zákone RSFSR bola zakotvená absolútna beztrestnosť ženy za umelé prerušenie tehotenstva. Nadväzujúc na postupný návrat sovietskeho Ruska k liberálnej interrupčnej úprave, naši komunistickí poslanci začali zhodne rokovať o opätovnom riešení právnej úpravy potratov v tom zmysle, aby tehotná žena a lekár, ktorý dodrží ustanovenia zákona, boli vyňatí spod trestnej zodpovednosti za usmrtenie ľudského plodu,³¹ čo dalo základ prvej mimo-trestnej liberálnej právnej úprave abortov na Slovensku.

²⁸ NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 85.

²⁹ KÜHN, Z. *Ochrana ľudského plodu v trestnom práve*. 1. vyd. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1998, s. 17. ISBN 80-238-3605-6.

³⁰ Pozri tiež NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 56.

³¹ „O oprávnenosti umelého potratu, najmä pokiaľ sa týka trestnosti tehotnej ženy a zákrok robiaceho lekára-odborníka so súhlasom dotyčnej ženy, bolo už mnoho debát a diskusií. Na jednej strane iste treba vziať do úvahy námietky odborníkov, že zákrok odňatia ľudského plodu je nebezpečný a môže ohroziť zdravie ženy, že uvoľnenie týchto zákrokov nesie so sebou i určité dôsledky mravné a morálne, ale to všetko nesmie zakryť veľmi vážne následky, ktoré nesie so sebou trestnosť tohto konania. Ústavnoprávny výbor vzal tiež v úvahu, že v Sovietskom zväze a v rade ľudovodemokratických štátov bola trestnosť vyhnania ľudského plodu usmernená, že bolo vyzdvihnuté rešpektovanie vôle tehotnej ženy a vyžadovaná prísna odbornosť zákroku.“ MLKVY, A. [KSS]. *Těšnopisecká zpráva o 15. schůzi Národního shromáždění republiky Československé v Praze: Hlasování o vládním*

Trestný zákon č. 140/1961 Zb.

Nový trestný zákon č. 140/1961 Zb., účinný od 1. januára 1962, prevzal a doplnil kvalifikovanými skutkovými podstatami o nedovolenom prerušení tehotenstva ustanovenia zákona č. 68/1957 Zb. o umelom prerušení tehotenstva. Ako v predchádzajúcom období, zákonodarca formuloval v ustanovení § 3 materiálnu podmienku trestného činu, typickú pre socialistické trestné právo. Pre naplnenie trestného činu nestačilo naplnenie formálnych znakov (protiprávnosť), ale muselo ísť o čin nebezpečný pre spoločnosť.³² Socialistické trestné právo zdôrazňovalo, že trestný čin je historickou kategóriou, ktorej obsah sa modifikuje v závislosti od vývoja, potrieb a záujmov spoločnosti.

Vražda novonarodeného dieťaťa matkou a usmrtenie ľudského plodu boli upravené v siedmej hlave, upravujúcej trestné činy proti životu a zdraviu, konkrétne v ustanoveniach §§ 220 a 227 – 230. Zámerne používame pojem usmrtenie ľudského plodu, keďže práve Trestným zákonom z roku 1961 došlo k čiastočnému vyriešeniu terminologického problému, ktorý vznikol po legalizácii potratov. Tehotná žena – matka už nemohla byť páchatelkou trestného činu, keďže sa sama stala primárnym objektom ochrany v zmysle ustanovenia,³³ a rovnako tak lekár, ak dodržal zákonné podmienky, bol vyňatý spod trestnej zodpovednosti za uvedený trestný čin. Komunistickí poslanci túto liberalizáciu odôvodnili nasledovným stanoviskom: „*Naše pracujúce ženy budú rozhodovať o materstve v súlade so záujmami spoločnosti a s vedomím, že materstvo a rodina je základom zdravého rozvoja národa.*“³⁴ Ďalším argumentom v prospech

návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa trestní zákon č. 86/1950 Sb. [1956-12-19 – 1956-12-20] [online]. 1956 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/015schuz/s015004.htm>.

³² „Nedovolené prerušenie tehotenstva vo všeobecnosti je zákrok škodlivý, ktorý ničí biologický život, ohrozuje zdravie tehotnej ženy, ohrozuje záujem spoločnosti na početnej generácii, má negatívny vplyv na zodpovednosť v sexuálnych vzťahoch a má aj ďalšie negatívne následky.“ NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 170.

³³ Osobitným ustanovením § 229 TZ bola tehotná žena vyňatá z trestnej zodpovednosti za tento čin, čím sa deklarovala jej beztrestnosť za vlastné prerušenie tehotenstva. NIKŠOVÁ, G. *Problematika žien v trestnom práve a kriminológii. Právnické štúdie*. 1972, roč. 20, s. 98. ISSN 0551-9039.

³⁴ KÜHN, Z. *Ochrana lidského plodu v trestním právu*. 1. vyd. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1998, s. 18. ISBN 80-238-3605-6. Porovnaj ŠTASTNÁ, V. [KSČ]. *Stenoprotokol ze schůze č. 23: Společná zpráva výboru zdravotného a výboru ústavně-právneho k vládnemu návrhu zákona o umelom prerušení tehotenstva (tlač 203)* [1957-

beztrestnosti žien pri trestnom čine umelého potratu bolo, že trestná represia tehotných žien za umelý potrat nezodpovedala právnemu vedomiu socialistickej spoločnosti. Socializmus mal vytvoriť pre materstvo takú „klímu“, ktorá posilní prirodzenú túžbu ženy stať sa matkou a potraty bude využívať len v ojedinelých prípadoch.³⁵ „Predpokladáme, že zákon bude používaný len v najnutnejších prípadoch, a len z toho dôvodu, že nie sú vhodné podmienky pre rast dieťaťa.“³⁶ Podobné utopické vyjadrenia boli typickým prejavom socialistickej propagandy v akejkoľvek oblasti života socialistickej spoločnosti, a preto sa nemožno čudovať, že sa predpokladané výsledky zvýšenej zodpovednosti a vôle po materstve v realite nedostavili. Z dôvodu zavedenia beztrestnosti tehotnej ženy za umelý potrat bolo pre zákonodarcu vylúčené, aby používal relatívne „tvrdú“, aj keď ani v tomto prípade nie celkom exaktnú terminológiu usmrtenia ľudského plodu, ale musel zakotviť terminológiu, ktorá bude pôsobiť miernejšie a bude zameraná nie na poškodený objekt (ľudský plod, život/zdravie tehotnej ženy), ale na určitý spôsob konania. Od roku 1962 sa preto umelý potrat v trestnom zákone označuje ako „trestný čin nedovoleného prerušenia tehotenstva“.

Trestným zákonom z roku 1961 došlo k viacerým zmenám v súvislosti s trestným činom umelého potratu:

- a) dochádza k zmene pomenovania trestného činu z pôvodného *usmrtenia ľudského plodu* na trestný čin *nedovoleného prerušenia tehotenstva* v zmysle § 227,
- b) páchatel'om trestného činu už nemôže byť tehotná žena ani lekár, ak koná podľa zákonného postupu,
- c) objektívna stránka trestného činu (konanie, následok a príčinná súvislosť medzi nimi) je vyjadrená slovnými spojeniami, ktorých presnejší význam vyplýva len z komentárov k uvedenému trestnému zákonu (napríklad pri ustanovení § 227 ods. 1 písm. a) „*Kto tehotnej žene pomáha alebo ju zvedie k tomu, aby svoje tehotenstvo sama umele prerušila*“ až komentár objasňuje, že 1) toto ustanovenie chráni začínajúci biologický ľudský život (pozn. autora: ľudský plod), život

12-19] [online]. 1957 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=53176>.

³⁵ NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 89.

³⁶ BÁRTOVÁ, B. Poznámky k problému nízkej porodnosti v ČSSR. *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity: Řada filozofická (B)*. 1964, roč. 13, č. 11, s. 74.

matky a záujem štátu na početnosti populácie,³⁷ 2) tehotenstvom sa rozumie stav od počatia (oplodnenie vajíčka spermiov v tele matky) do začiatku pôrodu a 3) prerušením tehotenstva sa rozumie akékoľvek konanie smerujúce k *usmrteniu* plodu).³⁸ Komentáre k trestnému zákonu teda ostali pri používaní pojmu „usmrtenie“ plodu (usmrtením sa rozumie v zmysle platného trestného zákona nedbanlivostné spôsobenie smrti), aj keď subjektívna stránka trestného činu nedovoleného prerušenia tehotenstva hovorí jasne o úmyselnom zavinení.

V štúdii sme taktiež využívali tento miernejší výraz (aj keď z hľadiska teórie trestného práva v podstate nekorektný). Odôvodňujeme to skutočnosťou, že použitie pojmu *vražda* pri abortoch verejnosť vyrušuje. Zároveň by mohol niekto namietat', že rozdiel medzi vraždou a nedovoleným prerušením tehotenstva spočíva najmä v tom, že pri vražde ide o úmyselné usmrtenie iného človeka, no v prípade nedovoleného prerušenia tehotenstva ide o úmyselné usmrtenie iného, povedzme bližšie neurčeného biologického subjektu/objektu. Aj keď sa s týmto názorom nestotožňujeme (keďže akceptujeme poznatky biológie a genetiky), z dôvodu nevyriešenia právneho statusu nenarodeného dieťaťa rešpektujeme túto zámerne zmiernenú terminológiu.

Žena vystupovala ako osobitný subjekt v Trestnom zákone z roku 1961 na dvoch miestach. V prvom prípade to bolo ustanovenie § 229, ktorým bola žena vyňatá spod trestnej zodpovednosti za umelé prerušenie tehotenstva, a v druhom prípade v ustanovení § 220 pri vražde novonarodeného dieťaťa matkou, ktoré zakotvovalo špecifické podmienky uvedeného zločinu:

- a) konkrétny subjekt – rodiaca matka,
- b) špeciálne okolnosti činu – osobitný psychologicko-fyziologický stav,
- c) osobitné určenie času spáchania činu – počas pôrodu alebo hneď po ňom.

Tieto osobitné podmienky vylučovali kvalifikáciu činu ako „prostej“ vraždy, a preto mu vytvorili privilegujúcu skutkovú podstatu, zohľadňu-

³⁷ „Socialistická spoločnosť mala záujem o budúcu generáciu, jej počet a kvalitu, lebo ona mala ďalej rozvíjať a uskutočňovať idey socialistickej spoločnosti.“ NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, s. 174.

³⁸ ŠÁMAL, P. a S. RIZMAN. *Trestní zákon: Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck; SEVT, 1994, s. 813. ISBN 80-7049-097-7.

júcu uvedené špecifiká. Ak by však nebola splnená čo i len jedna z uvedených podmienok (subjekt odlišný od matky, neprítomnosť osobitného stavu, čin spáchaný v odlišnom čase), daný skutok by nespadal pod privilegovanú skutkovú podstatu vraždy novonarodeného dieťa a matkou. „Aj v prípade, že by išlo o trestné účasť v zmysle návodu alebo pomoci k uvedenému zločinu, čin by bol kvalifikovaný ako návod alebo pomoc pri vražde“ (§ 219 TZ).³⁹

Nedovolené prerušenie tehotenstva bolo formulované v §§ 227 až 229, kde páchatelkou (návodcom a pomocníkom) nemohla byť samotná tehotná žena, o ktorej plod išlo (§ 229), ale subjekt iný (všeobecný), ktorý ženu zvedol alebo jej pomáhal v tom, aby svoje tehotenstvo prerušila sama, alebo iného požiadala alebo mu dovolila, aby jej tehotenstvo prerušil inak ako zákonným spôsobom, za čo bol stanovený trest odňatia slobody na jeden rok. Zákon ponechal trestnosť tých osôb, ktoré vykonávali potraty mimo zákonného postupu, pričom ostali zachované sankcie za základnú aj kvalifikovanú skutkovú podstatu nedovoleného prerušenia tehotenstva z predchádzajúceho trestného zákona. Osoby, ktoré tehotnú ženu na potrat navádzali alebo jej pri ňom pomáhali, táto úprava čiastočne favorizovala, keďže im boli znížené sankcie za uvedený čin, a to za základnú skutkovú podstatu dva roky odňatia slobody, za kvalifikovanú skutkovú podstatu na jeden až päť rokov odňatia slobody. V prípade, že takýto čin viedol k smrti ženy alebo k jej ťažkej ujme na zdraví, trest sa zvýšil na jeden až päť rokov odňatia slobody. Osoba, ktorá prerušila tehotenstvo ženy, aj keď s jej súhlasom, mimo zákonného postupu, mala byť sankcionovaná trestom odňatia slobody od jedného do piatich rokov. Zvýšeným trestom mali byť postihnutí tí, ktorí daný čin spáchali kvôli zárobku alebo ak ním spôsobili ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť, a rovnako tí, ktorí tento skutok spáchali bez súhlasu tehotnej ženy. Najvyšším možným trestom, od piatich do dvanástich rokov odňatia slobody, mal byť potrestaný ten, kto žene prerušil tehotenstvo bez jej súhlasu a spôsobil jej smrť.

Ak sa páchatel' mylne domnieval, že plod, ktorý chce usmrtiť, je živý, hoci ten zahynul pre inú príčinu, alebo použil pri snahe o nedovolené prerušenie tehotenstva prostriedok, ktorý nie je spôsobilý vyvolať potrat, čin bol kvalifikovaný ako pokus na nespôsobilom objekte, v druhom prípade ako pokus nespôsobilým prostriedkom. Oba prípady boli pre

³⁹ NIKŠOVÁ, G. Problematika žien v trestnom práve a kriminológii. *Právnické štúdie*. 1972, roč. 20, s. 113. ISSN 0551-9039.

spoločnosť nebezpečné a zavinené, lebo len omyl zabránil tomu, aby sa realizovali tak, ako ich páchatel' chcel uskutočniť.⁴⁰ Zákon teda prevzal z predchádzajúceho obdobia trestnosť pokusu na nespôsobilom predmete útoku a nespôsobilým prostriedkom.

Resume

Celkovo možno zhodnotiť, že trestná úprava umelých potratov a vraždy novonarodených detí prešla od obdobia 20. storočia kontinuálnym vývojom smerom k liberálnej právnej úprave, s určitými výkyvmi kauzálne súvisiacimi s hodnotovým zameraním vládnuccich strán – liberálnym v období prvej ČSR, katolíckym v období slovenského štátu a ateistickým v období socialistickej ČSR. Z nášho historického bádania možno konštatovať, že pôvod právnej úpravy umelých potratov má na Slovensku nepochybne svoj základ v socialistickej právnej doktríne. Nekonzistentnosť a nestálosť socialistickeho prístupu k abortom však badať jednak z vývoja právnej úpravy abortov v RSFSR, a jednak z nepresného reflektovania tohto rozporuplného vývoja poslancami v Československu. Liberalizácia právnej úpravy abortov priniesla tiež modifikácie v terminologickom vyjadrení úmyselného potratu, pôvodne známeho pod pomenovaním vyhnanie plodu (neskôr ako usmrtenie ľudského plodu), na súčasný trestný čin nedovoleného prerušenia tehotenstva, v čom vidíme snahu o zmiernenie negatívneho pocitu, ktorý vyvolávali názvy abortov v predchádzajúcich Trestných zákonoch. Pod vplyvom socialistickeho právneho prístupu došlo tiež k zakotveniu absolútnej beztrestnosti tehotnej ženy za úmyselný potrat, čo bolo v Európe nepochybne raritou. Vo všeobecnosti možno od 20. storočia pozorovať celkom antagonistické názory na právnú úpravu potratov, fluktuujúce medzi „absolútnou“ trestnosťou týchto činov po absolútnu beztrestnosť umelých potratov pre tehotné ženy, a tiež zmiernenú trestnosť vražd novonarodených detí matkami. Aj keď pôvodným účelom socialistickeho zákonodarcu bolo obmedzenie kvantity aborčných zákrokov, ku ktorému malo dôjsť pod vplyvom socialistickej kultúrnej revolúcie, ktorá viedla k uvedomelej socialistickej spoločnosti, tiež pod vplyvom zlepšenia ekonomickej a sociálnej úrovne obyvateľstva, či na základe socialistickej podpory pôrodnosti, sa predpokladané zmeny nedostavili a po vzniku liberálneho interrupčného zákonodarstva, naopak, došlo priam k ich rekordnej kulminácii.

⁴⁰ NIKŠOVÁ, G. Problematika žien v trestnom práve a kriminológii. *Právnické štúdie*. 1972, roč. 20, s. 87. ISSN 0551-9039.

Zoznam bibliografických odkazov

- BÁRTOVÁ, B. Poznámky k problému nízké porodnosti v ČSSR. *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity: Řada filozofická (B)*. 1964, roč. 13, č. 11, s. 73-81.
- CÍSAŘOVÁ, D. Trestní právo a trestní řízení na území nynější České republiky v letech 1945 – 1989. In: L. SOUKUP, ed. *Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945 – 1990*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002, s. 209-225. ISBN 80-246-0217-2.
- FLOOD, P. J. Life after Communism: Democracy and Abortion in Eastern Europe and Russia. In: J. W. KOTERSKI, ed. *Life and Learning X*. 1st ed. Washington, D.C.: Georgetown University, University Faculty for Life, 2002, s. 179-228. ISSN 1097-0878.
- HATALA, V. Pokus a skutková podstata trestného činu. *Právnické štúdie*. 1957, roč. 5, s. 502-521. ISSN 0551-9039.
- HODINOVÁ, A. [KSČ]. *Stenoprotokol ze schůze č. 45 [1930-05-02]* [online]. 1930 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/045schuz/s045005.htm>.
- JERIE, J. a L. HNÁTEK. *Boj proti potratům a antikoncepce*. 1. vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1955. 72 s.
- KARAS, J. [ČSSL]. *Stenoprotokol ze schůze č. 62 [1937-03-03]* [online]. 1937 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=46497>.
- KÜHN, Z. *Ochrana lidského plodu v trestním právu*. 1. vyd. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1998. 63 s. ISBN 80-238-3605-6.
- LUBY, Š. Spôsobenie škody v krajnej núdzi. *Právnické štúdie*. 1954, roč. 2, s. 72-132. ISSN 0551-9039.
- MEISEL, J. H. a E. S. KOZERA, eds. *Materials for the Study of the Soviet System: State and Party Constitutions, Laws, Decrees, Decisions and Official Statements of the Leaders in Translation*. 2nd rev. and enl. ed. Ann Arbor, MI: G. Wahr, 1953. 613 s.
- MLKVY, A. [KSS]. *Těsнопisecká zpráva o 15. schůzi Národního shromáždění republiky Československé v Praze: Hlasování o vládním návrhu zákona, kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 86/1950 Sb.* [1956-12-19 – 1956-12-20] [online]. 1956 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na:

<http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/015schuz/s015004.htm>.

NIKŠOVÁ, G. *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971. 234 s.

NIKŠOVÁ, G. Problematika žien v trestnom práve a kriminológii. *Právnické štúdie*. 1972, roč. 20, s. 85-125. ISSN 0551-9039.

PEŠEK, J. Štát a rímskokatolícka cirkev na Slovensku v období prvej krízy totalitného režimu (1953 – 1957). *Historický časopis*. 1999, roč. 47, č. 1, s. 70-87. ISSN 0018-2575.

PI LZ, J. [KSČ]. *Stenoprotokol ze schůze č. 28* [1930-04-03] [online]. 1930 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=41260>.

POLÁČEK, F. K otázke tzv. nespôsobilého pokusu. *Právny obzor*. 1956, roč. 39, s. 53-54. ISSN 0032-6984.

POLÁČEK, F. Objektívna stránka skutkovej podstaty trestného činu. *Právnické štúdie*. 1955, roč. 3, s. 158-181. ISSN 0551-9039.

Rozhodnutie Krajského súdu v Brne sp. zn. R 89/1953-I. [1953-03-03].

SAKEVICH, V. I. a B. P. DENISOV. *Birth Control in Russia: Overcoming the State System Resistance*. 1st ed. Moscow: National Research University, Higher School of Economics, 2014. 25 s. Working Paper, no. WP BRP 42/SOC/2014.

SOLOMON, S. G. The Demographic Argument in Soviet Debates over the Legalization of Abortion in 1920's. *Cahiers du monde russe et soviétique*. 1992, vol. 33, n° 1, s. 59-81. ISSN 0008-0160.

ŠÁMAL, P. a S. RIZMAN. *Trestní zákon: Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck; SEVT, 1994. 1036 s. ISBN 80-7049-097-7.

ŠŤASTNÁ, V. [KSČ]. *Stenoprotokol ze schůze č. 23: Spoločná zpráva výboru zdravotného a výboru ústavno-právneho k vládnemu návrhu zákona o umelom prerušení tehotenstva (tlač 203)* [1957-12-19] [online]. 1957 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=53176>.

TAKÁČ, M. a P. ZÁTURECKÝ. *Československé trestné hmotné právo platné na Slovensku*. 1. vyd. Bratislava: Právnická jednota, 1948. 552 s.

TVRDÝ, V. *Tesnopisecká zpráva o 60. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave: Zpráva ústavno-právneho a sociálneho a zdravotného výboru ovládnom návrhu zákona o ochrane plodu, jeho vzniku a o zmene §§ 285, 286 trestného zákona a §§ 423 až 427 vojenského trestného zákona* [1941-03-29] [online]. 1941 [cit. 2015-02-23]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/060schuz/s060001.htm>.

UDVARDY, L. Zavinenie v novom Trestnom zákone. *Právny obzor*. 1951, roč. 34, č. 1, s. 322-345. ISSN 0032-6984.

VIKTORYOVÁ, N. Sovietske rodinné právo a starostlivosť sovietskeho štátu o matku, dieťa a rodinu. *Právny obzor*. 1952, roč. 35, č. 1, s. 113-141. ISSN 0032-6984.

VOJÁČEK, L., J. KOLÁRIK a T. GÁBRIŠ. *Československé právné dejiny (1918 – 1992): Text a pramene*. 1. vyd. Bratislava; Žilina: Paneurópska škola práva; Eurokódex, 2011. 424 s. ISBN 978-80-89447-42-8.

Zákon č. 185/1939 Sl.z. Ústavný zákon o ústave Slovenskej republiky.

Zákon č. 86/1950 Sb. Trestný zákon. In: Sbíрка zákonů republiky Československé. 1950, částka 39.

Mgr. Eva Repková

Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovenská republika
eva.repkoval9@gmail.com